ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

FRANSUZ TILIDAGI EKO-TERMINLARINING TIZIMLI TUZILISHI VA TARJIMA MUAMMOLARI

Uralbayeva F.
O‘zDJTU, Tarjimonlik fakulteti talabasi
Ilmiy rahbar: **Yunusova S.A.**
O‘zDJTU, Roman-german tillari tarjimashunosligi kafedrasi dotsenti, PhD.

Annotatsiya. Ushbu maqola fransuz tilidagi ekologik terminologiyaning (eko-atamalarning) tizimli tuzilishini tadqiq etish va ularni tarjima qilishda yuzaga keladigan asosiy muammolarni tahlil qilishga bag‘ishlangan. Global iqlim inqirozi davrida ekologiya tabiiy fanlar doirasidan chiqib, siyosiy, iqtisodiy va huquqiy nutqning ajralmas qismiga aylandi. Bu kabi tezkor rivojlanish semantik beqarorlikka va doimiy neologizmlarning paydo bo‘lishiga olib kelmoqda. Maqolada morfo-semantik tahlil orqali ushbu atamalarning yasalish mexanizmlari (prefiksatsiya, kompozitsiya) hamda tarjimadagi konseptual nomutanosiblik, "tarjimonning yolg‘on do‘stlari" va "yashil niqob" kabi asosiy to‘siqlar ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: eko-atamalar, tizimli tuzilish, tarjimashunoslik, neologizm, konseptual nomutanosiblik, ekologiya, fransuz tili terminologiyasi.

XXI asrga kelib ekologik muammolar xalqaro miqyosdagi eng dolzarb masalalardan biriga aylandi. Atrof-muhitni muhofaza qilish g‘oyalarining keng yoyilishi tilshunoslikda haqiqiy "terminologik portlash"ni keltirib chiqardi. Ilgari faqat biologiya yoki geologiya mutaxassislari doirasida qo‘llanilgan ekologik leksika bugungi kunga kelib boshqa sohalar, xususan, iqtisodiyot (économie circulaire - aylanma iqtisodiyot), siyosat (transition écologique - ekologik o‘tish) va huquq (droit de l'environnement - atrof-muhit huquqi) bilan uzviy bog‘lanib ketdi.

Fransuz tilidagi "eko-atamalar"ning tizimli tuzilishini o‘rganish ushbu fanning o‘z tushunchalarini qanday shakllantirishini anglash uchun juda muhimdir. Shu bilan birga, ushbu atamalarni boshqa tillarga tarjima qilish tarjimonlar oldiga murakkab vazifalarni qo‘yadi. Chunki bu jarayon shunchaki lisoniy muqobil topishni emas, balki konseptual va madaniy muvofiqlikni ta’minlashni ham talab etadi.

Ushbu maqolaning maqsadi — fransuz tili ekologik terminologiya tizimining ichki dinamikasini tahlil qilish va tarjima jarayonidagi asosiy semantik muammolarni ochib berishdan iborat.

Fransuz tili ekologik terminologiyasi shunchaki so‘zlar ro‘yxatidan iborat bo‘lmay, tizimli, dinamik va ochiq strukturani tashkil etadi. Bu tizim o‘ziga xos leksik shakllanish modellari va chuqur semantik aloqalarga ega.

Morfologik yasalish mexanizmlari

Fransuz tili o‘zining ekologik nomenklaturasini boyitish uchun asosan uchta mexanizmdan foydalanadi:

Aktiv prefiksatsiya (Affiksatsiya): Grek va lotin tillaridan kirib kelgan so‘z yasovchi elementlardan foydalanish eng mahsuldor usul hisoblanadi. Bu sohadagi eng yetakchi morfemalar éco- (grekcha "oiko" – uy, makon) va bio- (grekcha "bios" – hayot) prefikslaridir.

Misollar: Éco-conception (ekologik loyihalash), écosystème (ekotizim), biodiversité (bioxilma-xillik), biomasse (biomassa).

Sintaktik kompozitsiya (Atama-birikmalar): Ot va sifat yoki ot va ot birikmasidan tashkil topgan turg‘un birikmalardir. Ayniqsa, "durable " (barqaror) va "vert" (yashil) sifatlari yordamida yasalgan birikmalar tizimda model vazifasini bajaradi.

Misollar: Développement durable (barqaror rivojlanish), chimie verte (yashil kimyo), empreinte carbone (uglerod izi), neutralité carbone (uglerod neitraligi).

Substantivatsiya va derivatsiya: Muayyan harakat yoki tushunchani aniq texnik termin holatiga keltirish jarayonidir.

Misollar: Déforestation (o‘rmonsizlash/o‘rmonlarni kesish), désertification (sahrolanish), décarbonation (dekarbonizatsiya).

Semantik tashkil etilish va uning chegaralari

Semantik jihatdan eko-atamalar tizimi giperonimiya (umumiy ma'noli so'zlar) va giponimiya (tor ma'noli so'zlar) munosabatlariga tayanadi. Masalan, "Changement climatique " (iqlim o'zgarishi) termini "Réchauffement planétaire " (global isish) yoki "Effet de serre " (issixona effekti) kabi torroq tushunchalar uchun giperonim bo'lib xizmat qiladi.

Biroq, atamalar tizimining barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi ikkita hodisa mavjud:

1. Metaforizatsiya: Boshqa fanlardan terminlarni ko'chirish (masalan, tibbiyot va kriminalistikadagi " empreinte " (iz) so'zining " empreinte écologique " (ekologik iz) shaklida qo'llanilishi).

2. Matniy sinonimiya: Ilmiy jihatdan farq qiladigan tushunchalarni matnda bir-birining o'rnida ishlatish (masalan, "économie verte " (yashil iqtisodiyot) va "économie circulaire " (aylanma iqtisodiyot) terminlarining qorishtirilishi).

EKO-ATAMALARNI TARJIMA QILISH MUAMMOLARI.

Fransuz tilidagi eko-atamalarni boshqa maqsadli tillarga tarjima qilish jarayonida tarjimon ham lisoniy, ham ekstralingvistik (tildan tashqari) to'siqlarga duch keladi.

Konseptual nomutanosiblik (Asymétrie conceptuelle)

Asosiy muammolardan biri shundaki, ekologik voqelik va huquqiy bazalar turli mamlakatlarda turlicha shakllangan. Fransuz tilidagi muayyan termin maqsadli tilda hali huquqiy yoki ijtimoiy jihatdan mavjud bo'lmagan tushunchani ifodalashi mumkin.

Masalan: "Transition énergétique" (Energetik o'tish). Fransuz tilida bu termin shunchaki texnik jarayonni emas, balki qonun bilan mustahkamlangan energetik modelning tizimli o'zgarishini anglatadi. Uni boshqa tillarga so'zma-so'z tarjima qilish uning siyosiy va ijtimoiy yukini yo'qotishi mumkin.

"Circuit court". Bu termin qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqaruvchidan iste'molchiga vositachilarsiz (yoki minimal vositachi bilan) yetkazib berish modelini anglatadi. Ko'pgina tillarda bu tushunchani ifodalovchi turg'un leksik birlik yo'qligi sababli tarjimon tavsifiy (izohli) tarjimadan foydalanishga majbur bo'ladi.

Neologizmlar va "Yashil niqob" muammosi

Zamonaviy ekologiya terminologiyasiga marketing sohasi kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Kompaniyalar o'z mahsulotlarini tabiatga zarar keltirmaydigan qilib ko'rsatish uchun soxta eko-atamalarni o'ylab topishadi. Bu jarayon xalqaro miqyosda greenwashing (blanchiment écologique - yashil yuvish / yashil niqob) deb ataladi.

Tarjimon matndagi "éco-responsable" (ekologik mas'uliyatli), "compensation carbone" (uglerod kompensatsiyasi) kabi neologizmlarni tarjima qilayotganda ularning kontekstual ma'nosini tanqidiy tahlil qilishi lozim. Asosiy maqsad — matn muallifining niyatini saqlagan holda iste'molchini chalg'itmaydigan muqobil variantni topishdir.

Terminologik "Soxta do'stlar" (Faux amis)

Fransuz tili va ingliz tilining xalqaro tashkilotlardagi (BMT, IPCC) yaqin aloqasi lisoniy interferensiyani (birliklarning aralashib ketishini) keltirib chiqaradi.

Masalan, fransuz tilidagi "Environnement" termini ko'pincha ingliz tilidagi

"Environment" so'zi bilan to'liq mos keladi deb o'ylashadi. Biroq, fransuz huquqiy va ma'muriy nutqida "environnement " tushunchasi insonning yashash muhiti, umumiy meros va hududiy rejalashtirishni ham qamrab oladi. Bu esa ingliz tilidagi ko'proq yovvoyi tabiatni "nature/wilderness" anglatuvchi tushunchaga nisbatan semantik jihatdan ancha kengroqdir.

TARJIMA STRATEGIYALARI VA TIZIMLI YECHIMLAR.

Ekologik atamalarni tarjima qilishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun qiyosiy terminologiyaga asoslangan quyidagi strategiyalar tavsiya etiladi:

Strukturali kalk (Nusxa ko'chirish): Xalqaro va universal ilmiy terminlar uchun eng maqbul usul. Masalan, " Empreinte carbone " atamasi dunyoning ko'plab tillariga muvaffaqiyatli kalk qilingan (o'zb. " uglerod izi", rus. " uglerodniy sled").

Funksional moslashtirish (Adaptatsiya): So'zma-so'z tarjimadan qochib, maqsadli til qonunchiligida yoki ilmiy doiralarida allaqachon shakllangan va o'rnatilgan terminni tanlash.

Standartlashtirilgan ma'lumotlar bazasiga tayanish: Yangi paydo bo'lgan eko-atamaning rasmiy maqomini tekshirish uchun Yevropa Ittifoqining "IATE" yoki Kvebek fransuz tili idorasining "GDT (Le

Grand Dictionnaire Terminologique) " kabi muntazam yangilanib turadigan bazalaridan foydalanish zarur.

XULOSA.

Fransuz tili eko-atamalarining tizimli tuzilishi tilning zamonaviy global chaqiriqlarga nisbatan hayotiyligi va moslashuvchanligidan dalolat beradi. "Éco-" va "bio-" prefikslarining faolligi, turg‘un ot-birikmalarning uzluksiz yaratilishi terminologik tizimning standartlashuvga intilayotganini ko‘rsatadi. Biroq, tarjimon uchun bu soha hamon murakkab va o‘zgaruvchandir. Ekologik atamalarni tarjima qilish muammolari faqatgina lisoniy xarakterga ega emas; ular konseptual, madaniy va ba’zan mafkuraviy ahamiyat kasb etadi. Faqatgina chuqur til bilish ko‘nikmasi va ekologik yo‘nalishdagi ilmiy bilimlarni birlashtirgan tizimli yondashuvgina ekologik nutqni bir tildan ikkinchi tilga aniq va samarali ko‘chirishni ta’minlay oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dumas, F. (2018). La terminologie environnementale : entre science, politique et marketing. Paris : Presses Universitaires.
2. Guilbert, L. (1975). La créativité lexicale . Paris : Larousse.
3. Office québécois de la langue française (OQLF). Le Grand Dictionnaire Terminologique (GDT) – Vocabulaire du développement durable.
4. Inter-Active Terminology for Europe (IATE). Base de données terminologique multilingue de l'Union européenne (Section Environnement).